

Fig. 1.

MØNTERGAARDEN

Af *Svend Larsen*

Fra gammel Tid var Odense et Midtpunkt for den fynske Adel. Den brede Vej, der forbandt Rigets østlige og vestlige Dele med hinanden, førte gennem dens Kærne, og fra den udgik Vejlinierne til de smaa Kystbyer. Kongemagtens og Kirkens højeste Repræsentanter paa Fyn havde her deres Sæde. Adelige fra de store Godser søgte i det 16. og 17. Aarhundrede til Byen og udøvede derfra de Hverv, som Kongen havde betroet dem. De byggede sig Gaarde, grundmurede eller af Bindingsværk, altid større og smukkere end de fleste Borgerhuse.

Mange af disse Gaarde er nu forsvundne eller ændrede til Ukendelighed. Man har flænget i den gamle By, og der er kun en Afglans tilbage af den gamle Bygningskultur. Den skal søges i Gaardene eller i de Stræder, som ligger borte fra Alfarvej. Kun sjældent behersker den Gadebilledet. Overgade danner en Undtagelse. Alle Bestræbelser til Trods har den endnu det fornemme Præg af god Kultur og smuk Tradition, som var et Særkende for den gamle Tid. Her kan man følge den hele bygningshistoriske Udviklingsrække fra Oluf Bagers Renæssancegaarde til Rebslager Leopolds Gaard, Overgade 60, der er den skønneste Repræsentant for Klassicismen i Odense. Og midt i Gadebilledet skyder Møntergaarden frem. Med sit kraftige Bin-

dingsværk, sin knejsende Gavl, sin rige Udskæring, er den en pompøs Talsmand for Senrenæssancens Bygningskunst i Odense. I Aarhundreder har den ligget paa dette Sted og været Hus for skiftende Slægter, hvis Levevilkaar blev præget af Tidens Omskiftelighed. Et Udsnit af Byens Historie spejler sig i Møntergaardens Historie.

Bygherren.

Paa Møntergaardens Facade sidder en kraftig, udskaaen Bjælke af Eg. (Fig. 1.) Den viser i Midten en Krans, der omslutter nogle sammenslyngede Bogstaver, som formentlig er et Kristimonogram. Kransen flankeres af to Vaabenskjolde, til venstre Slægten Gjøs Vaaben, til højre Slægten Billes. De Bogstaver, der er knyttet til Vaabnene, fortæller, at det var Falk Henriksen Gjõe og Karen Bille, der i 1646 opførte denne Bygning. Men længe forinden havde Slægten Gjõe haft Tilknytning til dette Sted.

Efter Reformationen var Sortebrødre Klosters vidtstrakte Grunde givet til Graabrødre Hospital og af dette udlejet til en Del fynske Adelige, som imidlertid ikke svarede deres Leje, som de burde. Den stridbare Bryskeslægt vilde ikke falde til Føje og solgte „det Hus i Odense liggendes paa Sortebrødre Kirkegaard med en Have liggendes dertil kaldes Badstuehaven“ til Henrik Gjõe til Skjørringe (1562—1611).¹ Hvor meget, det har drejet sig om, kan næppe nu fastslaaes, men Badstuehaven laa i hvert Fald paa den østlige Del af Sortebrødre Klosters Grund, og har formentlig haft Forbindelse med den Grund, hvorpaa Sønnen Falk Gjõe opførte sin Gaard ud imod Overgade.

Falk Henriksen Gjõe var den første Ejer af den nu eksisterende Møntergaard. Han var født den 8. Januar 1602 paa Skjørringe, blev opdraget hos Holger Rosencrantz den lærde, og fra 1611 opholdt han sig en halv Snes Aar i Udlandet, dels for at lære fremmede Landes Sæder og Skikke at kende, dels for at gøre Tjeneste hos fremmede Fyrster. I 1628 blev han gift med Karen Bille til Hvidkilde og Nakkebølle (1598—1670), og han tog saa Bolig paa Hvidkilde, hvor

Fig. 2. Falk Gøye Henriksen til Hvidkilde 1602—1653

han snart blev en af den fynske Adels førende Skikkelser. Fra 1639 var han dens Fuldmægtig og valgtes 1642 og 1646 til Landkommisær. Disse Hverv nødsagede ham til jævnlige Ophold i Odense og er vel en af Aarsagerne til, at han 1646 opførte Gaarden i Overgade til standsmæssig Bolig for sig og sin Husstand. Forøvrigt havde han

levende religiøse og litterære Interesser, hvad der formentlig begrundede hans Udnævnelse til Hofmester paa Sorø Akademi 1649, en Stilling som han røgtede med Nidkærhed, bl. a. ved at gennemføre en Række omfattende Byggearbejder.² I 1653 døde han pludselig, og Karen Bille henlevede sammen med Falk Gjøs Søster, den lærde Bogsamlerske Anne Gjøe, sine sidste Aar dels paa Hvidkilde, dels i Odense, hvor hendes Gaard betegnes „Karen Billes Gaard“.³

Efter hendes Død 1670 gik Gaarden i Arv til Sønnen Mogens Gjøe. Han beboede den ikke, men lejede den ud, bl. a. til Børge Trolle, som anføres at bo der med sin Husstand 1672.⁴ I 1680 ansaa Mogens Gjøe det for bedst at skille sig af med Ejendommen, og 20. August skødede han den til Birgitte Elsebeth Hahn, Enke efter Oberst Ulrich Dewitz.⁵

Oberstinde Dewitz.

Fra at være i gammel dansk Adels Besiddelse, kom Gaarden paa tyske Hænder. Det er en Ændring, der for saa vidt er betegnende, som den falder sammen med Tidspunktet for Christian V's Indkaldelse af Tyskere, der skulde danne Modvægt mod den gamle Adel.

Men Birgitte Hahn havde fra tidligere Tid Forbindelse med Landet. Hun var Datter af Christoph Hahn til Hinrichshagen (1596—1635), der var gift med Katharina v. Blücher. Christoph faldt i Trediveaarskrigen, og 1638 flygtede Enken sammen med sine Børn op til en Ungdomsven af hendes Mand Peder Brockenhuus paa Nordskov. Foruden Birgitte var der endnu en Datter Hippolytha og en Søn Vincentz. Den sidstnævnte gjorde en flot Karriére, idet han blev Christian V's Overjægermester, og ved at gifte sig ind i den danske Adel skaffede han sig store Godser. Han var Leder af den Hofkamarilla, der førte til Griffenfelds Fald, iøvrigt en Elsker af Jagt, Vin og smuk Omgang. Hans Datter Sophia Amalia blev gift med Conrad Reventlow og derved Moder til Anna Sophie Reventlow, Frederik IV's Dronning.

Birgitte Elsebeth fik en mindre omtumlet Skæbne. Hun var en

Fig. 3. Karen Bille 1598—1670. ∞ 1628 Falk Henriksen Gøye til Hvidkilde

gammel Pige, vel midt i Fyrreerne, da hun ægtede Oberst Ulrich Dewitz i 1675. Han var hendes Fætter og stammede ligeledes fra Tyskland. I 1635 var han kommen paa Sorø Akademi og var bleven dansk Hofjunker. Derefter gik han Militærvejen, blev Kommandant i Korsør (1669), siden paa Kronborg (1675) og blev derfra forflyttet

først til Fredericia, siden til Friderichsort. 28. Februar 1680 døde han.

Naar Birgitte Hahn købte Gaarden i Odense, skyldes det muligt, at hun havde bevaret Forbindelsen med Venner og Bekendte paa Fyn, ikke blot med Brockenhuus'erne, men ogsaa med Søsteren Hippolytha, der nu sad som Enke efter Henrik Lange til Fuglsig og Rygaard.⁶

Til Birgitte Elsebeth Hahns Tid maa da de to udskaarne Tavler henføres, der nu sidder paa Møntergaardens Karnap (Fig. 4). Den ene viser to mod hinanden vendte Løver, der holder to Vaabenskjolde, til venstre et Vaaben med en Hane, til højre et Vaaben med to krydslagte Nøgler, henholdsvis Slægten Hahn og Slægten Blüchers Vaaben, altsaa Birgitte Hahns fædrene og mødrene Slægtsvaaben. Forneden staar 1667. Dets Præg er væsentlig mere udslidt end det andet, der er udført helt i samme Stil, men til venstre ses Slægten Dewitz's og til højre Slægten Hahns Vaaben, altsaa hentydende til Oberst Dewitz og Birgitte Hahn, hvad der yderligere fremhæves igennem Underskrifterne: H. Ulrich v. Dewitz F. Birgit Else v. Hahn og Aarstallet 1681. Medens altsaa den første Plade er tilført andetsteds fra, muligt fra Katharina v. Blüchers Hjem i Danmark, er den anden sat op umiddelbart efter, at Birgitte Hahn er flyttet ind i Møntergaarden.

Den 1. eller 2. December 1692 døde Birgitte Hahn efter 10 Ugers Sygdom, hvorunder Medicinæ Practicus Helth havde besøgt hende aarle og silde uden dog at kunne redde hendes Liv. Da hun giftede sig, havde hun og hendes Mand opsat et Testamente, der bestemte, at de gensidigt skulde arve hinanden, og at der skulde anvendes 500 Rdlr. til deres Begravelse. Hun havde købt et Begravelsessted i Frue Kirke, hvor hendes Mands Lig var bleven hensat, og en Bondegaard i Farstrup, hvis Renteindtægt skulde gaa til Gravstedets Vedligeholdelse, havde hun ligeledes henlagt til Kirken. Grev Conrad Rentlow skulde udføre hendes sidste Vilje.

Af de 500 Rdlr., der var bestemt til Begravelsesomkostningerne,

Fig. 4.

ønskede hun de 400 Rdlr. „zu meiner Beisetzung und reputierl. Begräbniss angewendet“, men de 100 Rdlr. skulde de fattige have. Begravelsen skulde foregaa om Aftenen, men man skulde sørge for, at Kirken, Præsten og Skoledisciple fik deres Betaling. Endelig ønskede hun, at hendes Tjenerskab skulde aflægges og beforders vel.

Da alle disse Formaliteter var overstaet, og den salige Frues Lig var hensat i Familiegravstedet i Frue Kirke, hvorom en Sten i Kirkens Sydmur endnu mæler (Fig. 5), skulde der holdes Skifte. Slægtninge baade af hendes egen og hendes Mands Linier mødte frem enten personlig eller ved Stedfortrædere, og det var ikke Smaating, der var at arve. Boets Midler blev opgjort til 7577 Rdlr. 2 Mk. 14½ Sk.

Det er nu saa heldigt, at hele Skifteforretningen er bevaret, og vi kan derigennem faa et ganske fyldigt Billede af de Omgivelser, i hvilke Oberstinden levede i Møntergaarden.⁷

Hovedindgangen til Gaarden var midt paa Forhusets Facade. Til venstre derfor var der en Stue, hvor der bl. a. stod et gammelt Bord, en blaamalet Seng og et stort, grønmalet Klædeskab samt en blaamalet Egekiste. Endelig var der et „Ege-Contor“ med 12 Skuffer, 8 høje Stole og en Kurveseng. Vægpynten var beskedne. Der hang et Spejl og et Passionsmaleri. Et Contrafej af Henning Valkendorf og et af Broderen, Overjægermester Hahn, mindede hende om Slægt og Venner.

Paa den anden Side af Hovedindgangen var „den daglig store Stue“ med et ovalt Egebord, et lille ottekantet Egebord, 7 Stole, hvoraf de to var Lænestole, og et højt Skab med aaben Fod.

Derpaa fulgte „den sallig Frues Cantor“, hvor der var mange Smaaskrin til Urte- og Apotekersager. Paa Væggene hang et Par Alabasterrelieffer, et Træcrucifiks og et lille Vaaben med en Hane, altsaa et gammelt Familievaaben.

Sengekammeret næst ved havde dels et Skærmbrædt, et Hængeskab og et lille Egeskab. Sengen var paa Grund af Dødsfaldet flyttet ind i den store Stue.

Køkkenet indeholdt et Køkkenbord, en Egeretterbænk og et Par Slagbænke, medens Kammeret ved Siden af ligeledes rummede en Slagbænk og nogle Tønder. Oppe paa 1. Sal var „den store Sal“ som væsentlig indeholdt et ovalt Egebord og en lille Garnvinde. Alle Rummene ved den lange Gang havde nærmest et pulterkammeragtigt Udseende.

Men bortset fra det relativt beskedne Møblement var der et rigt Indbo af forskellig Art. Sølvtøj fandtes i stor Stil: et Vandbækken med tilhørende Kande, 13 Sølvbægre, 2 Sølvpokaler, 2 store Sølvkander og 2 Flasker af Sølv. Der var et Dusin Sølvgaffer, 4 Saltkar m. m. Af Kobbertøj nævnes en Bryggerskedel, en Destilere-Kedel (formentlig til Brændevinsbrænding), et Par Kobberkedler og en

Fig. 5.

Tærtrepande. Der var et Par Messingkedler, en støbt Bordkrans af Messing, et Fyrbækken og en Morter, og der var Tintøj i Mængde. Ikke mindre end 25 større og mindre Fade og 48 Tallerkener foruden Bordkranse, Smørkander og Lysstager nævnes.

Opvarmningen besørgeades ved Kakkellovne. I den store Stue stod en paa fire Messing-Piller, men den var „noget brechelig“. I den

vestre Stue til Gaden stod en Jernkakkelovn med Fod og Tud, og i Pigernes Kammer en fast ubrugelig Bilægger. At der ogsaa har været aabne Skorstene, saaledes som det nu er Tilfældet, fremgaar deraf, at der forefandtes en dobbelt Skorstensstang, en Lænke-Kedelkrog og en Jern-Stegvender.

Til sin Befordring havde Fruen to Vogne. Den ene var en lukket Caret med Tilbehør „oc inden udi dragen med graa tøy“, den anden en lille aaben Chaise. Endelig fandtes i Gaarden en gammel Arbejds-vogn „med Hauge og tvende Agestole“, d. v. s., at det har været en af de Vogne med kurveflettede Sider, der endnu i Midten af forrige Aarhundrede var i Brug. Hertil hørte naturligvis de fornødne Heste „to sorte Caret Heste“, og endelig havde hun, som det var almindeligt i de store Gaarde i Odense dengang, to Køer.

Fruens Garderobe var ganske godt forsynet. Hun havde fem Kjoler, hvoraf den en var en hvid, ostindisk Atlaskes Kjole med broget Skællert. Det var aabenbart Stadskjolen. Hertil kom forskellige Snøreliv, hvoraf et var overtrukket med hvid Taft og bestukken med sort Silke. Til Hovedpynt havde hun et Udvalg af forskellige Hovedsæt og en sort Taftes stukken Hue, en hvid Flors Hue og en sort Fløjls Skygge Hat.

Til at smykke sig med havde hun to Par Guldarmaand, hver med 7 Diamanter i Laasen, et Par Guldknapper med 14 Diamanter og en Diamant Ring. Et Par Guldlaase til Armbaand havde indlagt Emaille-vaaben. Som et Minde om sin afdøde Mand ejede hun et lille Contrafej-Hus med tvende Krystalglas og Hr. Dewitzes og Frues Billeder paa en Sølvplade.

Om hendes litterære Interesser fortæller hendes Bogsamling, som bestod af 19 Bind. Hun ejede Martin Luthers Bibel fra 1565 og en Udgave ligeledes paa Tysk, indbunden i rødt Flos med et Sølvvaaben paa hver Side. Hertil sluttede sig en Række Postiller og Opbyggelsesbøger, som i Overensstemmele med hendes Herkomst alle var paa Tysk. Det eneste, der minder om hendes Forbindelse med Danmark, er nogle Ligprædikener over Karen Juel, Jacob Bircherod, Holger

Rosencrantz og Ditlev Reventlow. — Fra alle disse Herligheder var Elsebeth Hahn nu bortdød. Den Seng, i hvilken hun døde, „en gammel-dags gemeen Eigeseng uden Himling(!) til et Menneske“, men som ellers havde et ganske godt Lager af Sengetøj: to Underdyner, et Læderdækken, to hjemmegjorte Olmerdugs Hovedpuder, en blaarandet Underdyne, en blaarandet Hoveddyne, en gammel blaarandet Olmerdugs Overdyne, en gammel Dun-Overdyne, en gammel, hvid forslidt Hovedpude og en lille rød Atlaskes Pude — denne Seng fandt man det rimeligt at den „hendes Cammerpige Magdalene Scheel som sædvanligt worder bevilget at niude“. Resten af Indboet blev fordelt imellem Arvingerne.

Arvingerne solgte ikke straks Ejendommen. Ligesom det var gaect efter Karen Billes Død, blev den ogsaa nu udlejet, indtil Arvingerne 13. Januar 1703 skødede den med tilhørende syv Vaaninger til Raadmand, senere Borgmester Jacob Møller for 400 Rdr.⁸ Jacob Møller ejede adskillige større og mindre Gaarde i Byen. Det var for ham en Pengeanbringelse. Han tog da heller ikke selv Møntergaarden i Besiddelse til Bolig, men fortsatte med at leje den ud til Folk af meget forskellig Art.

Thomas Jacobsen Contrafejer.

I Møntergaardens Sidefløj fandt man ved Restaureringen et Panelværk i et af Stueetagens Rum. Det var overmalet adskillige Gange, men inderst var der Figurfrestillinger, hver Fylding havde sin. De er flygtigt malede, ofte klodset gjorte, men Dragternes flotte Foldekast og Legemernes Bevægelse røber Baroktidens Sans for det livfulde, pompøse. Hvorfor disse Figurer og netop her? De har ingen Attributer, der fortæller, hvad de skal symbolisere, de er tildels ufuldfærdige. De virker som Skitser. Naar det nu af Byens Skattelister oplyses, at her boede Thomas Jacobsen Contrafejer (d. v. s. Portrætmaler) fra 1705 til 1708, faar man maaske Forklaringen paa, hvem der har malet Billederne.⁹ Om Manden selv kan kun gives et Par Oplysninger i denne Forbindelse. Det hedder 1709, at han er i „Hr.

Schoubynachtens Tjeneste“. Schoubynachten er rimeligvis Knud Reedtz til Nørlund (1663—1733), som fra 1704—1709 var Chef for Indrulleringen paa Fyn.¹⁰ Den 9. Maj 1708 købte Thomas Jacobsen af Ludvig Christensen Bager en Gaard i Overgade paa Hjørnet af Torvegade.¹¹ Hans Kone Anna Hansdatter Schieving døde 22. Juni 1724, og ved denne Lejlighed aabenbaredes det, at Thomas Contrafejer i hvert Fald havde Kunstnerblod i Aarerne, thi da Skifteretten kom for at registrere Boet, erklærede Thomas Jacobsen, at han ikke vilde have Skifte. Vilde de „gøre noget paa deres egen Haand, saa kunde de, hand vilde absentere (fjerne) sig“. Skifteforvalteren erklærede, at de kun gjorde deres Embedspligt, men „alt dette uagtet gick Thomas Jacobsen ud fra Skifte Retten og af sit eget Huus, hvorefter hand icke var at opspørge“¹² — og han har nok forladt den utaknemmelige By i Vrede. 11. December 1725 solgte han sin Gaard til Raadmand Chr. Ulrich Bless og er muligt derefter rejst bort.¹³

I de samme Aar havde Møntergaarden en anden Lejerfamilie, som ogsaa havde en vis Interesse. Fra 1704 til 1717 boede Oberstløjtnant Kleppings Frue, hendes Søster og hendes Mands Broderdatter i Gaarden. Oberstløjtnant Adolph Henrich Kleppinck var gift med Abel Cathrine Lassen, en Datter af den kendte Landsdommer Jens Lassen. Hendes Søster Anna Margrethe Lasson, som hun kaldes, har en vis kuriøs Interesse ved at være Forfatterinde til den første danske Roman, „Den beklædte Sandhed“, som indeholder en Samling Sladderhistorier fra Odense og Fyn „beklædt“, saa den virker som en Nøgleroman, hvis Forhold og Personer det næppe mere vil være muligt at finde Kærnen til.¹⁴

Familien Lerche.

I 1717 blev Gaarden solgt af Raadmand Jacob Møller til Kaptajn Jacob Bjørnsen Lerche, og det formede sig nu saadan, ligesom med alle de foregaaende Ejere, at det mest var Familiens kvindelige Medlemmer, der opholdt sig i Gaarden.

Jacob Lerche stammede fra den i Nyborg ansete Lerche-Slægt.

Ca. 1703 var han bleven gift med Bente Andersdatter, der stammede fra København, og 1709 boede Lerche, der da var Kaptajn i fynske nationale Regiment, i Nr. Næraa Sogn. Han og hans Hustru havde paa det Tidspunkt ingen Børn. De oprettede et Testamente om, at de gensidigt skulde arve hinanden. Senere tog de et Par Børn til sig som Adoptivbørn: Drengen Andreas Isachsen, der døde, før han blev voksen, og Maria Isachsdatter. I 1734 døde Jacob Lerche,¹⁵ 1738 fulgte Bente Andersdatter ham i Graven, og Datteren sad tilbage med et betydeligt Indbo og en anselig Formue.

For den enlige Kvinde var Møntergaarden for stor til Beboelse. Derfor skødede hun Gaarden til Borgmester Ulr. Chr. Bless for 600 Rdlr., men med Tilføjelse, at det skulde være hende tilladt at bebo „min Livs Tid, naar jeg icke gifter mig, dend Stue neden i denne Gaard, som ieg nu er, samt et Kammer oven over samme Stue til min nøtte uden nogen Leie deraf at svare“. Bless skulde overtage Gaarden til Paaske 1739, men opnaaede at vinde hendes Gunst i saa høj Grad, at hun 22. April oprettede et Testamente, hvori hun fortalte, at da ingen siden hendes Forældres Død havde „mig saa vel og kierlig antaget og assisteret samt mig til haande gaaet i mit anliggende“ som Borgmester Bless og hans Hustru Elisabeth Becher, vilde hun testamentere dem de 600 Rdlr., som de skulde betale for Gaarden iflg. Købekontrakten, imod at de svarede hende 5 pCt. deraf saalænge hun levede og sørgede for, at hun fik en anstændig Begravelse. Til Frue Kirke gav hun yderligere 50 Rdlr. og til de fattige 50 Rdlr.¹⁶

Da hun nu havde afstaaet Gaarden, blev det nødvendigt at sælge en Del af Indboet. Det skete ved en Auktion i Februar, som indbragte 907 Rdlr.¹⁷ Og da Jomfru Lerche døde i April og blev begravet i Frue Kirkes Kor, var der kun fjerne Slægtninge i København, der skulde arve hende. Derfor maatte der holdes en ny Auktion over Resten af hendes jordiske Gods. Den indbragte 577 Rdlr. og tilsammen med den Sum, der var kommen ind ved den tidligere Auktion og med de Midler, som hun iøvrigt raadede over, blev Boet opgjort

til 4277 Rdlr., Udgælden til 927 Rdlr., saaledes at der til Rest var 3344 Rdlr., et Beløb, der efter den Tids Forhold var ret anseligt.¹⁸

Ved at sammenholde Indbofortegnelsen og Listerne fra de to Auktioner, ser man en kendelig Forandring fra det Indbo, der havde været i Gaarden i Oberstinde Dewitz's Tid.

Møblernes Antal var langt større. Der var ikke mindre end 13 Borde, som var stærkt varierende i Form og Bestemmelse. Om flere af dem siges, at de var af Fyr, to var Slagborde, tre Theborde, et var med Skab under og et var ottekantet med læderbetrukken Plade. Endelig var der et trekantet l'Hombrebord. Siddepladser har det heller ikke manglet paa. Der var ca. 43 Stole, hvoraf syv havde Gyldenlædersbetræk, seks var forgyldte og betrukken med Læder, en havde Damaskbetræk og en anden Fløjlsomhæng. Endelig var der fire Taburetter med rødt Plyds og et Par Løjbænke.

Skabene repræsenteres af et Klædeskab af Fyr, et lille malet Chatol og et stort Tresur med Billedskærerarbejde samt et Skænkeskab. De store Kister, der før var et saa almindeligt Stykke Bohave, er bleven forfinede. Der er nok et lille Jernskrin til Dokumenter, men ellers et indlagt Skrin paa Fod, en Egekiste paa Løvefødder med indlagt Arbejde og med Messinghaandtag, og en malet Dragkiste af Fyr.

Man sov i Himmelsenge, hvoraf der var fem, men Jomfru Lerche havde en „Topseng“ med grønne Omhæng, hvorved formentlig maa forstaas en Seng, hvor Himlen var afløst af en lille, oval Plade, hvorfra lette Omhæng hang ned omkring Lejet. Det var en mere moderne Type end den gammeldags tunge Seng. De to Slagbænke, som fandtes i Huset, har nok været til Tyendet.

For at give Rummene yderligere Hygge, havde man dels et Skærmbrædt, dels Billeder og et stort Spejl med forgyldt Ramme med Billedskærerarbejde.

Selvom man kun kan danne sig en Forestilling om disse Møblers Udseende ud fra det almindelige Kendskab til Tidens Bohave, giver det dog en Forestilling om Holbergtidens Hjem. Der var langt mere Komfort, langt mere Hygge end før. Væggene smykkedes med flere

Skilderier, for Vinduerne hang Gardiner, og Urtepotterne begyndte at vise sig. Hertil kom saa den store Mængde Sølvtøj, Fajance og Tintøj, der lyste op i Rummene — og Beboerne selv var klædt i farverige Dragter.

I Boet efter Jomfru Lerche fandtes en Garderobe, der selv efter vor Tids Forhold var ganske anselig. Hun havde 8 Skørter, 7 Liv, 3 Trøjer og 10 løse Ærmer af forskellige raffinerede Stoffer. 5 Kjoler var Adrienner, lange folderige Klædningsstykker med lille Slæb, som var højeste Møde. Man mindes Scenen i Holbergs „Den politiske Kandestøber“, I, 2: „Han vilde endelig med Diævels Magt forleden Uge, at Mutter skulde gaa med Adriane; skønt han kom ingen Vei dermed, thi Mutter er en gudfrygtig gammeldags Kone, som heller lod sit Liv end lagde sin flasked Trøie af.“

Strømperne var dels af Silke (2 Par), dels af Uld (2 Par), og om et Par siges, at de er grønne. Af hendes fire Par Sko var et Par af rødt, et andet af hvidt Skind. Til udendørs Brug havde hun to Kaa-ber og 9 Slag („Modester“), 5 Hatte og 17 Huer samt 2 Kyser, foruden 12 Tørklæder. Endelig havde hun to Muffer af Fjer, den ene var rød, den anden rød og hvid. I en Skuffe gemte hun et Brystsmæk med Sølvmor og et af Guldbrokade — og endelig sit Sølv mors Christentøj med Sølv- og Guldkniplinger.

De litterære Interesser har nok ikke været store, nærmest begrænset til Bønnebøger og Opbyggelsesskrifter af forskellig Art. Derimod er der nok af Nips og Toilettesager: 4 Balsamdaaser af Elfenben, Tandbørster, Hovedvandsflasker med Sølvskruer, Pudderæske, Guldarmbaand, Agatøreringe og Guldslange-Øreringe, en Guldring med en Rødsten og et Par sorte, glatte Øreringe og et do. Perlebaand, samt en Sølv-Snustobaksdaase, for blot at nævne nogle af de Ting, hvor- med Damen har søgt at forbedre sit Udseende.

Efter Jomfru Lerches Død fik Bless — omend efter nogle Stridigheder — Gaarden udlagt. Han, der var født i Elmelund, havde gjort en ret usædvanlig Karriere. I 1708 var han Fuldmægtig hos den førnævnte Raadmand Jacob Møller, 1710 fik han Borgerskab for at er-

nære sig af Gæstgiveri, og samme Aar blev han gift med Pernille Pilegaard, en Søster til Hospitalets Ridefoged Søren Pilegaard. Hun døde kort efter, og 1711 blev han da gift med Maren Lime. Men ogsaa hende overlevede han, idet hun døde 1727, og Bless kunde Aaret efter ægte den rige Elisabeth Becker, Enke efter Apoteker v. Westen. Han fik Ekspectance paa Borgmesterembedet i 1728 og blev samme Aar tredie Borgmester. Samtidig konsoliderede han sin Økonomi ved at købe en lang Række Gaarde og Huse i Odense, men da han 1744 fik Tilladelse til at bo paa Fravdegaard, som han havde faaet med sin sidste Hustru, begyndte han at sælge bort af sine Ejendomme.

Senere Ejere.

Dette er formentlig Aarsagen til, at Bless i 1745 solgte Møntergaarden til Købmændene Mogens Faber og Erich Poulsen,¹⁹ af hvilke den sidste snart traadte ud af Kompagniskabet. Faber var derefter Eneejer, og Gaarden fik en Periode som Købmandsgaard. Faber, der var en Præstesøn fra Lolland, fik Borgerskab som Købmand 1748. I 1747 havde han giftet sig med Kirstine Margrethe Belliger, som imidlertid døde Aaret efter.²⁰ 1749 giftede han sig med Else Brøchner. Faber fik overdraget en Række offentlige Hverv. I Aarene 1747 til 1749 var han Rodemester og havde som saadan Skatteoppebørselen i den paagældende Rode, 1751 blev han Takserborger og Tingmand, og han udnævntes til Fattigforstander, men tilsyneladende har Forretningen ikke gaaet alt for godt. 1778 maatte han sælge den til Købmand Jens Kiærumgaard,²¹ og da han døde 85 Aar gammel i 1796, boede han til Leje hos en Snedker i Overgade efterladende sig et Indbo, der var mere end tarveligt — og en Gæld, der var saa stor, at Kreditorerne kun delvis fik deres Tilgodehavender.²²

Da Møntergaarden i 1778 blev solgt til Jens Kiærumgaard, var den monteret som Købmandsgaard. Der var Krambod med Skuffer, Diske, Klapper og Hylde, Ringeklokker til Gaarden og Lagerrum, og Jens Kiærumgaard kunde fortsætte Forretningen. Men da han

døde 1796, blev Gaarden overtaget af Svigersønnen Regimentskvartermester Friederich Jacobi Frigast, der 1802 skødede den til Major Christian Siegfriedt v. Bassewitz,²³ som imidlertid et Aar senere forflyttedes til Næstved. Han skødede derfor i 1803 Gaarden til Prokurator Hans Friis for 4300 Rdlr.²⁴ Hans Friis var født 23. Marts 1772 i Marslev Præstegaard som Søn af Sognepræst Mouritz Trap Friis og Johanne Margrethe Friis. 1795 var han bleven Prokurator og fungerede som saadan, til han i 1809 blev udnævnt til Birkedommer og Skriver ved Holstenshus og Langesø Birk.²⁵ Samme Aar skødede han Gaarden til Major Carl Bardenfleth for 7300 Rdlr.²⁶

Dermed havde Møntergaarden igen faaet en Ejer, der havde Tilknnytning til de militære Traditioner, der heftede ved den. Carl Bardenfleth var født 1780. Kun 11 Aar gammel blev han Vicekorporal i Fynske Dragonregiment og 1801 Sekondløjtnant. 1802—05 studerede han i Kiel. 1808 blev han Divisionskvartermester og attacheredes Bernadotte, da denne var med de fransk-spanske Tropper i Danmark. I de følgende Aar var han igen knyttet til Fyn, idet han blev Kommandør for Generalkommandostaben paa Fyn. Kort efter, at han var bleven Ejer af Møntergaarden, giftede han sig med Elisabeth Charlotte v. Schmidten, en Godsejerdatter fra Williamsborg, men de urolige Tider, der karakteriseredes ved Sammenbruddet af Napoleons Magt, medførte, at han i 1813 maatte gøre Tjeneste i Auxiliærkorpset, der skulde bistaa Marskal Davoust i Nordtyskland. Som Stabschef hos Prins Frederik af Hessen tillod han sig at fremkomme med en Kritik af de militære Foranstaltninger, som medførte hans Afsked, og 1814 vendte han tilbage til Odense som Kommandør for Generalkommandostaben, hvor han gjorde Tjeneste, til han i 1832 blev Oberst og Chef for Livregiment lette Dragoner.²⁷ I 1833 solgte han Gaarden til Overkrigskommissær Jacob August Købke,²⁸ der i 1857²⁹ afstod den til Sadelmager Joh. Fred. Boie. Den blev nu indrettet til Bolig for flere Familier, og det aristokratiske Præg, den havde haft, gik tabt. I 1895 købte Købmand Johs. Lange Ejendommen, og endelig blev den i 1930 solgt til Tømremester H. J. Steffensen.

Istandsættelsen.

Aarhundrederne var ikke gaaet sporløst hen over den gamle Gaard. Sidelængen ud imod Møntestræde ludede stærkt; ud mod Overgade var Facaden ganske forandret. Gulvet var sænket, saa det omtrent laa i Højde med Gadelinien. I underste Etage var det svære Facadetømmer fjernet, og der var indsat moderne Spejlglasruder, og for at fuldkomme Værket var hele Facaden dækket af et Pudslag, der skjulte alle Spor af den gamle Bygningskonstruktion. Imod Gaardsiden stod Bindingsværket endnu uberørt. Som et Minde om fordums Herlighed var der ud til Gaarden anbragt en Renæssancedør, hvorover Elisabeth Hahns Vaabentavler var placerede, og henne over Porten sad Falk Gjøes Porthammer.

Men alle voldelige Indgreb havde ikke udslettet det monumentale Præg, som denne Bygning havde haft. Sidelængens udskaarne Rosetter, Rankerne paa Overgangsfoden, den udkragede Gavl — hvor det øverste Stokværk dog i Tidens Løb var rykket ind — gav Betragteren et Indtryk af det høje Stade, hvorpaa Senrenæssancens Bygningskunst stod i Odense. Den laa som et Vartegn for det snævre Møntestræde, det eneste i det moderne Odense, der helt uforstyrret havde bevaret Karakteren fra gamle Dage.

Men Udviklingen kræver Plads. En skønne Dag var der Røster, som hævdede, at Møntestræde burde udvides, saa den kunde blive en Færdselsaare. Men der var heldigvis lige saa stærke Kræfter, der forstod Betydningen af, at Odense ikke river sig løs fra den Jordbund, hvorpaa den er bygget op, og den Tanke meldte sig, at dette Stræde burde danne Aksen i et kulturhistorisk Museum. En yderligere Tilskyndelse fik man, da der i 1930 fra den daværende Ejer af Møntergaarden blev givet det særlige Bygningssyn Meddelelse om, at han agtede at nedrive Møntergaardens Sidefløj. Det foranledigede Odense Kommune til at tage Sagen i sin Haand, og 30. Juni 1930 vedtog Byraadet at erhverve Ejendommen for saaledes at sikre den for Eftertiden.

Der hengik endnu fem Aar, inden Odense Byraad tiltraadte, at

man udarbejdede Planerne for det kommende Museum med Møntergaarden som Kærne, men i 1936 blev det overdraget Arkitekt Mogens Clemmensen at forberede og lede Restaureringen. Arbejdet hermed afsluttedes i 1939.

Arkitekten har set det som sin Opgave saa vidt muligt at føre Bygningen tilbage til den oprindelige Skikkelse. Bygningen omfatter nu et Forhus ud til Overgade og en Sidelænge ud til Møntestræde. Paa et vist Tidspunkt har der været en tredie Fløj beliggende inde i Gaarden parallelt med Forhuset, thi i Brandtaksationsprotokollen for 1761 tales om et Tværhus paa 14 Fag i to Etager, en gammel, slet Egebygning, og i 1778 siges der i Skødet til Jens Kiærumbaard, at der ind imod Naboejendommen var et lille Halvtag og Plankeværk. Disse Bygninger er senere dels forsvundne, dels — for Tværbygningens Vedkommende — erstattet med en enetages Bygning fra ca. 1800, og ved Restaureringen har man set bort fra disse Forhold.

Forbygningen er paa 11 Fag, hvortil kommer en særskilt Portbygning, der muligt er opført senere, men som i hvert Fald maa have været der, da Oberstinde Dewitz døde, idet der i Skiftet tales om „Værelset over Porten“. Muligt er det, at Vestvæggens Tømmerværk i Portrummet i Virkeligheden hører til Gavlen i den nu forsvundne Bindingsværksbygning, der har staaet paa Ejendommen Overgade 48.

Forhusets kraftige Stolper staar med en indbyrdes Afstand af ca. 95 cm. De støttes af Skraastivere, der i første Etage udfylder Rummet imellem Overgangsfod og Stolper fuldstændigt og er udskaaet, saa de danner Halvrosetter, der er karakteristiske for odenseanske Bindingsværksbygninger (jvf. den gamle Fattigskole i Paaskestræde og Gaardbygningen til Overgade 18). Medens hele Facaden i Forhusets Stueetage er fornyet, idet man her havde indrettet Butikslokaler, er første Etage ret uberørt. Under Pudslaget stod Tømmeret med den udskaarne Overgangsfod. Kun var de fire vestligste Fag saa medtagne af Insektangreb, at de maatte fornyes helt eller delvis. Ligeledes var alle Knægte hugget af, saa ogsaa de maatte erstattes med nye svarende til Gavlens Knægte.

Det femte Fag i Forhuset, regnet fra Vest, adskiller sig fra de øvrige ved en usædvanlig Bredde (143 cm). Her har Hovedindgangen været. Paa ældre Billeder ser man en bred, dobbeltløbet Stentrappe med et smukt Jernrækværk føre op til en tofløjet Hoveddør. Da Trappens Dele imidlertid ikke mere forefindes, og Anbringelsen af den vil kræve en væsentlig Plads paa Fortovet, maatte man opgive at genopføre den. Til Gengæld brydes den lange Facade nu af en Karnap, der er anbragt i det tilsvarende Fag i øverste Etage. Selv om Karnappen ikke er antydet, hverken paa de bevarede Tegninger fra det 19. Aarhundrede eller i Arkivalierne, lader en vandretliggende Bjælke ved Taget formode, at en Karnap har været placeret paa dette Sted.

Saasart man fra Overgade gaar om i Strædet, er Bygningen langt mere uberørt. Bindingsværket har ikke været overpudset, kun hvidkalket, og Tømmeret var gennemgaaende saa vel bevaret, at Fornyelserne er relativt faa. Gavlens Bredde er 6 Fag. Overgangsfoden er udskaaren med Ranker og Granatæbler, ligesom Forsidens. Knægtene imellem Stue og 1. Etage er bevarede. Tredie Stokværk var før Restaureringen rykket tilbage, men er nu atter knægtbygget, som det sandsynligvis har været oprindelig. I Gavlspidsen sidder en svær lodret Bjælke med to Taphuller, som formodes at have været benyttet til Anbringelse af en „Brandstang“. Dette motiverer Placeringen af den svære Stang, der nu bærer en Vindfløj, som stammer fra det gamle Odense Raadhus.

Sidefløjen tæller 16 Fag. Afstanden imellem Stolperne er gennemsnitlig ca. 105 cm, altsaa noget mere end i Forhuset. Med Hensyn til Overgangsfodens Udsmykning, Rosetternes Form og Knægtenes Skæring stemmer disse som Helhed overens med Gavlens, og dog er Forholdet vistnok det, at Forhuset er bygget først, Sidehuset noget senere. Der er ingen organisk Forbindelse imellem de to Led. Ikke blot er der en ret betydelig Forskel paa Etagehøjderne i 1. og 2. Stokværk i de to Bygninger, men Bindingsværket i Skillerummet imellem de to Fløje peger ligeledes hen paa, at Forhuset er opført som en

selvstændig Bygning. Dette betyder dog ikke nogen væsentlig Forskel i Tid. En Mønt, der ved Restaureringen blev funden i Mørtelen ved Overgangsfoden paa Sidefløjens Gaardside, bar Aarstallet 1667. I Skiftet efter Oberstinde Dewitz har Gaarden det Omfang, den endnu har; Opførelsesaaret for Sidefløjen maa altsaa formentlig ligge imellem disse to Tidspunkter.

Med Hensyn til Farven, som Møntergaarden nu har faaet, er ogsaa den i Overensstemmelse med oprindelige Forhold. Ved at fjerne de forskellige Kalklag paa Sidefløjen, fremkom der et helt Fag, hvis inderste Farve var rød Kalk med optrukne Fuger i hvid Farve. Saaledes havde man maskeret, at man til Fagenes Udmuring væsentlig havde benyttet gamle Sten, der tildels var Brokker. Det paagældende Fag blev taget ud og opbevares nu som et Vidnesbyrd om den anvendte Metodes Korrekthed. Yderligere skal nævnes, at man paa Forhusets øverste Rem under Tagskægget bemærkede, at der var Spor af Dekorationer i forskellige Farver, som viste Frugter og Blomster, et ganske interessant Vidnesbyrd om Renæssancens Dekorationsglæde, ogsaa naar det gjaldt Husenes Ydre, og et Træk, som i vore Dage kendes fra Sydtyskland.

I Husets Indre blev der ogsaa foretaget visse Ændringer. Ogsaa her var det Forhuset, der undergik de største Forandringer. Oprindelig har der vel fra Hoveddøren til den tilsvarende Dør paa Gaardsiden gaaet en Gang tværs igennem Huset. Da Hoveddøren ikke kunde placeres paany, opgav man ogsaa Gangen til Fordel for Museumsrum. Skillerummenes Placering blev tildels bestemt af Farvespor paa Loftsbjælkerne, som gav visse Fingerpeg. Oprindelig har der i hver Ende af Forhuset staaet en Skorsten, hvad de svære Fundamenter i Kælderen afgav Bevis for, og dette bekræftes yderligere af en Udtalelse om Gaarden af J. T. Hanck, der iøvrigt fremsætter den uholdbare Formodning om, at der i Gaarden skal have været slaaet Mønt: „Denne Hovedbygning's hele Sammensætning viser tilfulde dens Ælde, ligesom og de i Væggen indtil Gaarden indfattede i Træ udskaarne Vaaben vise, at den har været i mærke-

lige Slægters Eie. Som det egentlige Mønt-Værksted henpeger Sagnet paa Forhusets ualmindelig høie Kjælder, der tillige har meget tykkere Mure, end der kunde behøves, til at bære en Bindingsværks Bygning, endskjøndt Denne rigtignok er 2 Stokværk og bygget af meget svære Materialier. Kjældereren gaacr under hele Huset og har en Skorsteen i hver Ende, af hvilke især den i Østen har en fra sædvanlige Kjøkken- eller Vaskhuus-Arnesteder noget afvigende Indretning.“

Paa første Sal er der skabt een stor Sal. Det er muligt, at dennes østre Ende oprindelig har været opdelt i et særligt Rum. Den formodede Skillelinie markeres nu af Gulvfliserne. Under Restaureringen viste det sig, at der i Østenden under senere Bræddelag laa glasserede Fliser skiftevis i gule og grønne Farver. De foreliggende Partier kunde suppleres med tilsvarende Fliser, der var anbragt paa Væggene som Isoleringsmateriale, og man skabte derved en Gulvflade, som giver et værdifuldt Indtryk af det oprindelige Forhold, og som tilmed er en Sjældenhed at møde i et Bindingsværkshus.

I Sidefløjen var Problemerne færre. Den gamle Ruminddeling med en lang Gang, hvortil Værelserne stødte op, var bevaret paa første Sal. I Stuen havde man paa et vist Tidspunkt placeret en tilsvarende Gang, men her var den ikke oprindelig. Det bekræftedes af Forholdene i det første Værelse efter Hovedfløjen. Her er det, at de før omtalte malede Paneler var anbragt. Ialt tretten Fyldinger var bevarede saavel paa Vest- som paa Østsiden. De sidder nu paa den Plads, hvor de blev fundne. Bjælkerne var beklædt med Brædder, der var opdelt i Fyldinger, som ligeledes er dekorerede. I Tidens Løb er denne Bjælkebeklædning beskadiget og flyttet fra sit oprindelige Sted, men man mente dog at kunne fastslaa, at en Fylding med Blomster og Kalkuner har vekslet med en Fylding med et Landskab, og ud fra denne Opfattelse er de nu placerede. Ogsaa i denne Stue formede det sig saa heldigt, at Flisegulvet var bevaret endog i ret vid Udstrækning. Fliserne her var imidlertid uglaserede. Størrelsen er 16 × 16 cm. De dækker hele Gulvets Midtparti og ligger ganske

urørt med Mærker af det Slid og de Brud, som Tiden har forvoldt. Kun langs Væggene er de supplerede med nye.

Yderligere er der i denne Stue et værdifuldt Element: Kaminen. Dens Forside fandtes velbevaret, skjult af en Skillevæg, og paa Grundlag af de bevarede Rester var det muligt at føre den tilbage til den oprindelige Skikkelse. Derimod er Formen paa den Kamin, der staar i det næstsidste Rum, bestemt af Størrelsen paa nogle Sten, der fandtes i det paagældende Rum. Kaminens Plads er bestemt af et kraftigt Fundament i Kælderen. — Trappegangen har formentlig oprindelig været Bryggers, idet der her fandtes Stenpikning som Gulv.

Møntergaarden som Museum.

Meningen med Restaureringen var, at Gaarden skulde danne Led i et Museumskompleks, at Møntestræde skulde omdannes til en Museumsgade. Det har altid sine Ulemper at anvende gamle Bygninger til Museumslokaler, men det har ogsaa sine Fordele. Ulemperne bestaar væsentligt i den herskende Brandfare og Rummenes Uegnethed til visse Formaal. Hertil kommer altid Vanskeligheder med Hensyn til Opvarmning og Belysning. Disse Ulemper er søgt overvundet. Møntergaarden er i brandsikringsmæssig Henseende ikke ringere stillet end de fleste grundmurede Huse, og de fornødne Installationer af Lys og Varme er maskeret i det Omfang, det har været muligt. Fordelene ved at anvende den gamle Gaard til Museum bestaar væsentligt i, at man tilfredsstiller Kravet om, at de gamle Ting bør opbevares i gamle Huse. Det dæmpede Lys, der svøber sig om Møblerne, Stemningen, der fremkaldes af Bevidstheden om, at man gaar i et Hus, hvor en svunden Tids Mennesker har levet deres Tilværelse, er Virkemidler, som næppe kan skabes ved Nybygninger. Kunde man saa yderligere naa dertil, at Møbler og Genstande i den paagældende Bygning saavidt muligt hidrører fra Bygningens Opførelsestid, vilde Muligheden for at skabe det helt rigtige Billede blive endnu større. Det sidste er tilsigtet, men endnu ikke naact, thi Møntergaarden er kun et Led i det store Kompleks, der er ved at rejse sig i det gamle

Stræde. For at faa den fornødne Plads og den rette kronologiske Rækkefølge, var det nødvendigt at købe Ejendommen Overgade 48. Her er der bleven Plads til Middelaldersamling og til Kirkesal, som kan anvendes til Foredragssal. Rundgangen i Møntergaarden begynder derefter med Tiden omkring 1600 og viser Stiludviklingen i Møbler og Brugsgenstande op til ca. 1800. I den store Sal i Forhuset har Haandværkslavene fra Odense faaet deres Plads. Til Møntergaarden er yderligere knyttet Ejler Rønnovs Gaard, der er flyttet fra sin Plads i Nørregade 62 til Møntestræde, hvor den nu afgiver Rum dels til Vaabensamling, dels til Fajancesamling.

Fremtidens Byggearbejder vil tilsigte at give de store Samlinger fra Tiden efter 1800 Plads i andre gamle Huse i Strædet, og ikke mindst vil det være paakrævet at give Oldsagssamlingen, der nu er opstillet i Stiftsmuseets Bygning i Jernbanegade, bedre Pladsforhold, saaledes at ogsaa Kunstsamlingerne bedre kan komme til deres Ret.

KILDER

- ¹⁾ Svend Larsen: Graabrødre Hospital og Kloster i Odense, 1939, S. 51. — ²⁾ Bricka, Dansk Biogr. Leks., 2. Udg., Bd. 8; — Sorø, Bd. I, S. 433 f. — ³⁾ Odense Magistrats Arkiv, Regnskab over Kgl. Skatter 1662, 1672, 1678 (Landsarkivet). — ⁴⁾ Anf. Sted 1672. — ⁵⁾ Odense Skifteprotokol 1680, Fol. 163 (L. A.). — ⁶⁾ Om Slægten Dewitz, jvf. Bobé: Reventlowske Papirer VIII, T. 77—80, Poul Gantzer: Geschichte der Familie von Dewitz, I—III, 1912—18. — Om Ulrich v. Dewitz, jvf. Bricka, Dansk Biogr. Leks., 2. Udg., Bd. VI. — ⁷⁾ Odense Skifteprotokol 1681 med Bilag (L. A.). — ⁸⁾ Odense Skøde- og Panteprotokol, Bd. III, 225—27 (L. A.). — ⁹⁾ Regnskab over Kopskat og Grundskatter m. m. 1705—1709 (L. A.). — ¹⁰⁾ Danmarks Adels Aarbog, Bd. XI, 323. — ¹¹⁾ Odense Skøde- og Panteprot. 1708, 9. Maj. — ¹²⁾ Anf. Sted, 1724, 22. Juni. — ¹³⁾ Anf. Sted, 1725, 11. Decbr. — ¹⁴⁾ Dansk Biogr. Leks., Bd. 14. Jvf. Wad: Fra Fyns Fortid IV, 1924, S. 77—80. — ¹⁵⁾ Odense Skifteprot. 1734, 9. Juli. — ¹⁶⁾ Anf. Sted 1739, 22. April; 1739, 13. Jan. — ¹⁷⁾ Odense Auctionsprot. 1739, 19. Febr. — ¹⁸⁾ Odense Skifteprot. 1739, 29. April. — ¹⁹⁾ Odense Skøde- og Panteprot. 1745, 2. Jan. — ²⁰⁾ Odense Skifteprot. 1751, Bd. 22, Fol. 2. — ²¹⁾ Odense Skøde- og Panteprot. 1778, 28. September. — ²²⁾ Odense Skifteprot. 1796, 16. Maj. — ²³⁾ Odense Skøde- og Panteprot. 1802, 11. Juni. — ²⁴⁾ Skøde- og Panteprot. 1803, 3. Decbr. — ²⁵⁾ Hjorth-Nielsen, Danmarks Prokuratorer. — ²⁶⁾ Odense Skøde- og Panteprot. 1812, 22. Juni. — ²⁷⁾ Bricka, Dansk Biogr. Leks., 2. Udg., Bd. 2. — ²⁸⁾ Odense Skøde- og Panteprot. 1833, 29. Juli. — ²⁹⁾ Anf. Sted 1857, 24. Juli.